

IN MEMORIAM

Een natuurtalent en volgens velen de grootste kaatser uit de geschiedenis. Maar ook een ‘enfant terrible’ en onvermoed aarts-piekeraar. Dat was de op 65-jarige leeftijd na een kort ziekbed overleden Johannes Brandsma. De geboren atleet – vermaard onder zijn bijnaam ‘De Brand’ – gaf als geen ander kleur aan het kaatsen in de jaren tachtig, het decennium waarin de sport transformeerde van folkloristisch naar (top)sport.

JOHANN MAST

Het woord ‘legendarisch’ wordt vaak lukraak op mensen geplakt, niet zelden te snel en ten onrechte. Viervoudig PC-winnaar en zesvoudig winnaar van het jaarklassement Johannes Brandsma mag met recht een legendarische kaatser worden genoemd: van alle toppers van zijn tijd – het waren er veel – was hij vaak de allerbeste.

Hij werd *Pietje Bell* genoemd, omdat hij bijna altijd vrolijk was en het publiek bij zijn acties in het veld betrok, maar ook omdat hij een grote mond had en daardoor dikwijls in conflict kwam met bestuurders. Op hem pasten stempels als ‘eigenzinnig’, ‘eigenwijs’, ‘flamboyant’, ‘flapuit’, ‘enfant terrible’, ‘showman’. En altijd paradeerde hij over het veld met een air van: *ik bin de bêste*. Dat was hij ook, maar dat maakte hem niet altijd even geliefd in het bekrompen Friesland van de jaren tachtig. Zeker niet wanneer hij het ook nog eens doodgeoedereerd uitsprak.

Johannes Brandsma leefde uitbundig: hij dronk bier, rookte shag, vaak en veel, liep alle (kaats)feesten af en genoot met volle teugen. Zijn aangeboren talent maakte hem wat gemakzuchtig. Hij kwam met bijna alles weg, vanwege zijn ontwapenende lach en zijn prachtige hoofd, met die donkere manen en (soms) een baard. Vrouwen zeiden: „Johannes is in macho, mar fan him kinst it ha.” Zelf zei de kaatsende vrijbouter: „It gong ek wolris te gek en dan hie ik wer spyt, mar jo moatte it ek net feroarje wolle. Ik wie no iennis sa.”

RECORD UIT 1982

Befaamd werd hij kortweg als *De Brand*, een bijnaam waarvan de bewondering afdruipt. Het was dan ook niet niks wat Johannes Brandsma presteerde. Nog steeds staat een record van hem uit 1982 recht overeind. In één seizoen haalde hij als achterinse liefst 98 van de in totaal 120 te behalen punten in het LC-puntenklassement. Hij won dat jaar 29 kransen, nog altijd een ongeëvenaard record. „Net normaal fansels”, zei hij er zelf jaren later gnuivend over, met een bierje in de hand. „Der binne tsjintwurdich minder wedstriden, dus dan wurdt it noait mear ferbettere.”

Hij won het puntenklassement (beste kaatser van het seizoen) in totaal zes keer: in 1980, 1981, 1982, 1983, 1987 en 1989. Daarmee kleurde hij als geen ander het decennium waarin de kaatssport transformeerde van folkloristisch naar (top)sport. Zijn generatie ging het kaatsen anders benaderen: ze gingen er harder voor trainen, er kwamen sponsoren, de hele zaak nam een vlucht. Met hem als boegbeeld.

Het leverde hem zelfs de Friese Sportprijs op, als teken van erkenning vanuit andere sporten.

In zijn imposante carrière won Johannes Brandsma 159 eerste, 57 tweede en 68 derde/vierde prijzen op de Friese kaatsvelden. Hij stond 216 keer in een finale, werd 57 keer koning, tweemaal winnaar van de Jong Nederland-partij, tweemaal Bondswinnaar (NK) en stond vier keer in de krans op de PC. En dat allemaal terwijl hij ook nog eens zes seizoenen weg was uit het Friese spel, omdat hij in België kaatste.

‘It is de bêste keatser dy’t ik oait sjoen ha’

Hotze Schuil, in 2000 gekozen tot beste kaatser van de 20ste eeuw, zei het zo: „As Johannes trochsetten hie, dan hie hy de grutste west dy’t we hjir oait hân hawwe.” En Piet Jetze Faber, sinds 1992 aanvoerder van het kaatsklassement aller tijden, zei: „It is de bêste keatser dy’t ik oait sjoen ha.”

Een smetje op Brandsma’s erelijst is dat hij op de PC nooit tot koning werd uitgeroepen. Dat leidde in 1988 tot een relletje. De Brand was het er niet mee eens dat niet hij, maar Tunno Schurer de felbegeerde koningsbal kreeg omgehangen.

Brandsma meende dat de koningscommissie hem een kunstje flikte, hem wilde straffen voor zijn grote bek. Later keek hij er laconiek op terug. „Achterôf is it in prachtferhaal fansels”, zei hij in 1997. „Koning zonder kroon”, in moaie anekdoate yn de keatshistoarje.”

NIET OP ZONDAG KAATSEN

Johannes Brandsma werd op 23

oktober 1957 geboren in Sexbierum. Hij groeide, met zijn oudere broers Lieuwe en Piet, op in een hervormd/gereformeerd gezin en mocht in zijn jeugd alleen op zaterdagen kaatsen – in de toenmalige CFK.

Hij was fanatiek en bekwaamde zich tussen zijn zestiende en achttiende al muurkaatsend in zijn eentje in het perfect kunnen raken van de kaatsbal. Na een aarzelende start in 1976, het jaar waarin hij eersteklasser (toen het hoogste niveau) werd, brak hij in 1977 door. In 1981 won hij met Jarich van der Veen en Reinder Triemstra vrijwel alles, maar niet de PC. Het jaar erna stapte hij over naar het absolute topdoo van die jaren: Sake Saakstra en Piet Jetze Faber.

Met Saakstra en Faber, respectievelijk opslager en voorinse, oefende Brandsma vanaf 1982 een waar schrikbewind uit op de Friese kaatsvelden. In hun eerste gezamenlijke seizoen wonnen ze 14 van de 20 vrije formatiepartijen en na drie zomers stond de teller al op 40. Nog steeds klinken hun namen, in die volgorde, als een klok: Sake Saakstra, Piet Jetze Faber, Johannes Brandsma.

„Wy wûnen it sa faak dat de minsken der neat mear oan fûnen”, zei Brandsma daar zelf in 1997, bij het honderdjarig jubileum van kaatsbond KNKB, over. „Ien kear yn de fyftich jier is der sa’n partoer.” Faber zei: „Wy wiene in team, ik leau dat wy it ‘totaalkaatsen’ ynfierd hawwe. Wy besetten troch ús snelheid it hiele fjild.”

Hoewel Saakstra de PC in totaal zes keer zou winnen en Faber liefst acht keer, gold Brandsma toch als de meesterkaatser onder de meesterkaatsers. De Brand behaalde in 1983 en 1984 respectievelijk 79 en 76 punten. Als het met zijn maten

Het legendarische partuur (vlnr) Sake Saakstra, Piet Jetze Faber en Johannes Brandsma. FOTO ARCHIEF LC

Superkaatser met grote bek en klein hartje

Johannes Brandsma (1957-2023) op de PC van 1983, die hij won. FOTO ARCHIEF LC

eens niet liep, zei hij: 'Dan doch ik it allinne wol' en dat gebeurde dan vaak ook.

Piet Jetze Faber, de noeste voorinse en als persoonlijkheid een absolute tegenpool van Brandsma, verwoordde het ooit aldus: „Johannes brocht plezier yn ús partoer. Sake en ik wiene soms wolris wat té serieus. Dat paste perfekt. Johannes hie de namme der neat foar te dwaan, omdat hy alles dochs wol koe, mar dat is net sa. Hy die der ek in soad foar.”

Zo toonde Brandsma wel vaker twee kanten. Naast de vrolijke noot, waren er de stevige aanvaringen. Twee keer kwam het enfant terrible hardhandig in conflict met de kaatsbond: aan het begin van zijn heerschappij, in 1980, en in zijn slotseizoen op de Friese velden, tien jaar later.

Bij de eerste 'zaak Brandsma' wilde de kaatser zijn vaste stek als achterinse inruilen voor een plek voorin het perk. De Technische Commissie (TC) van de kaatsbond legde het verzoek naast zich neer, waarop het een principekwestie werd die bijna uitmondde in een staking van de kaatsers.

In zijn laatste jaar op de Friese kaatsvelden (1990) was er opnieuw een 'zaak Brandsma'. Drie 'vergripen' (ongeoorloofde sponsoring, belediging van bondsvoorzitter Johannes Westra en weigering om zijn kaatswant af te staan voor controle) kwamen Brandsma op een schorsing van liefst vijftien wedstrijden te staan. De strafcom-

missie toonde zich uiteindelijk coulant door de schorsing tot vier wedstrijden terug te brengen. Brandsma verscheen tijdens die uitspraak met een brief in de binnenzak van zijn colbert. Als de aanvankelijke straf was gehandhaafd, dan had hij die overhandigd. De inhoud van de brief: onmiddellijke opzegging van zijn lidmaatschap van de kaatsbond.

JEU DE PELOTE IN BELGIË

Eerlijk is eerlijk: Johannes Brandsma kon zich dergelijk onaangepast gedrag permitteren, omdat hij een stevige troefkaart in de andere binnenzak van zijn colbert bewaarde. In 1985 – een jaar nadat hij met Saakstra en Faber de PC-finale dramatisch had verloren op 5-5 en 6-6 – had hij namelijk als eerste Friese kaatser voor het Belgische jeu de pelote gekozen, om twee jaar later zijn rentree op de Friese velden te maken.

In 1991 vertrok hij voor de tweede keer naar het land waar hij in 1985 en 1986 al als een grootvorst zijn kunsten had vertoond. Hij verdiende flink in België, waar hij uitkwam voor de teams van Braine-Le-Comte, Amis de la Balle en ten slotte Bever, al deed hij daar in 1992 nog geheimzinnig over. „Ik krij allinne de reiskosten fergoede”, zei hij toen.

Vijftien jaar nadien zei Brandsma in deze krant dat hij er dik twee ton aan had overgehouden: „Yn de seis seizoenen dy't ik yn totaal yn België keatst haw, haw ik gemiddeld

rûm 30 tûzen gûne fertsjinne. Ik ha der in hûs oan oerhâlden. We kriegen op de wc útbetelle, want alles gie swart. Sels krige ik myn sinten ien kear yn 'e fjirtjin dagen foar de wedstriid. Dat woe ik beslist, want ik fertroude dy Belgen foar gjin meter.”

Toch was er sprake van pure liefde tussen hem en de Walen. De Belgische kaatsfanaten liepen weg met de Fries, in wie ze een zielsverwant herkenden, een Bourgondiër onder Bourgondiërs. Brandsma hield op zijn beurt van het 'losse', de 'op-zijn-Jan-boerenfluitjes-sfeer' waarin de wedstrijden – vaak drukbezocht – plaatsvonden.

'Johannes brocht plezier yn ús partoer'

Niet voor niets hing hij niet in zijn eigen Friesland maar in België in 1994 zijn kaatswant op 36-jarige leeftijd aan de wilgen. Hij had het besluit al genomen toen zijn vertrek plotseling bespoedigd werd vanwege problemen met zijn rechteroog. Het netvlies was op onverklaarbare wijze losgeweekt. De toestand werd kritiek toen zijn andere oog ook nog eens ontstoken raakte. Het linkeroog herstelde uit zichzelf maar met zijn rechteroog hield Brandsma niet meer dan 30 procent gezichtsvermogen over. Met een contactlens kon hij dat ietwat opvangen, maar op het kaatsveld zagen ze hem niet meer

ook voor het eerst toe dat hij al sinds zijn kinderjaren een piekeeraar was geweest, die soms de last van 'heel de wereld' op zijn schouders voelde rusten, en dat hij dat had gemaskeerd met vrolijkheid en clownsgedrag – het was de rol die hij speelde. „Ik ha altiten sein: minsken dy't depressyf binne stelle har oan”, zei hij toen. „Mar ik bin der wol achter kaam dat it gjin oanstellerij is. It is net bêst. Ik fûn minsken dy't harsels tekoart dienen ek laf. Mar wat moatte sokken ek lef hawwe. Laf. Lef. Ien letterke ferskil.”

Hij kreeg antidepressiva voorschreven, kreeg een nieuwe vriendin, die hem ook weer verliet, vond zijn weg terug naar de kaatsvelden, waar hij – toch ook als therapie – ouderwets de clown uithing. Hoe diep hij zat, wist niemand. Zelfs zijn oude maten Sake Saakstra en Piet Jetze Faber niet. „Witst wat it is: ik bin der de man net nei om oare minsken lestich te fallen”, zei Brandsma.

Hij maskeerde zorgen met clownsgedrag

Hij krabbelde toch langzaam weer op. In december 2018 verhuisde hij naar een klein appartement in Achlum en hij kreeg deeltijdbetrekkingen in Harlingen als beheerder van de Waddenhal en bode op het Stadhuis. „De lêste jierren spylje ik hieltyd minder in rol. Dat is prima”, vertelde hij aan Jorna. „Ik ha fier hinne west, mar ik wit seker dat it sa fier nooit wer komme sil. Ik hâld fan it libben.”

Drie jaar geleden hielp hypnotiseur Joop Fenstra hem van het roken af. En de drank zwoer Brandsma uiteindelijk ook af. Hij had weer zin in het leven, maar in oktober vorig jaar voelde hij zich plotseling structureel moe. Aanvankelijk konden de artsen niets vinden, maar de klachten hielden aan.

Op 13 februari van dit jaar kreeg Johannes Brandsma te horen dat er tumoren waren aangetroffen in zijn darmen, lever en longen. Een week later volgde de harde boodschap dat hij nog maximaal een halfjaar te leven had. Hij wilde daar het beste van maken, maar tekende wel een intentie tot euthanasie. „Ik wol net dat it in lijen wurdt”, zei hij daarover.

Nog afgelopen maandag stond hij deze krant te woord in zijn tussenwoning in Achlum. Hij stemde toe in een afscheidsinterview, dat volgende week zaterdag in de *Leeuwarder Courant* geplaatst zou worden. Hij zei dat hij toen al bijna twintig uur op een dag sliep, maar geen pijn had.

Uiteindelijk ging het nog veel sneller achteruit dan hij had gedacht. Johannes Brandsma stierf vermoedelijk in de nacht van donderdag op vrijdag, vertelde zijn dochter Bianca vrijdag. Het boek over zijn leven, waaraan Edward Jorna inmiddels begonnen was, zal de volgens velen in aanleg grootste Friese kaatser aller tijden niet meer zelf in zijn handen kunnen vasthouden.

„Sjoch, it moaie is wol: ik ha in prachtlibben hân”, zei Brandsma maandag, toen nog met de karakteristieke lach op zijn gezicht, even. „Ik ha dingen meimakke dy't in oar nooit meimakke hat. Ik haw dingen ferkeard dien, wa net, mar as keatser haw ik in supertiid hân. Der is nimmien dy't my dy ôfnimt.”

DEPRESSIE

Met zijn gezin – echtgenote Janny en de kinderen Bianca en Ivan – woonde hij jaren in Midlum. Toen Janny na 25 jaar huwelijk van hem scheidde, belandde Johannes Brandsma in een diepe depressie. Zozeer, dat hij het leven moe was en naar eigen zeggen drie, vier keer voor een spoorwegovergang stond. In 2019 vertelde hij daar openhartig over in gesprek met *Friesch Dagblad*-journalist Edward Jorna. „Ik hoegde mar sa te dwaan”, zei hij, voorover buigend. „Wêrom't ik it net die? De bern.”

Brandsma gaf in dat interview